

RECERCA

71

J.R.R. TOLKIEN I C.S. LEWIS

Eduard Rey

J.R.R. TOLKIEN I C.S. LEWIS

EDUARD REY

Introducció

Parlo en aquesta xerrada de dos autors que m'han acompanyat des d'adolescent. Crec que primer vaig llegir l'autobiografia de Lewis, «Cautivado por la alegría». Més endavant, quan estudiava el COU, em va caure a les mans «El Señor dels anells», a través d'un amic del col·legi. Vaig quedar tan enganxat que me'l portava a classe i el llegia dissimuladament mentre els professors explicaven. Durant el noviciat vaig tornar a Lewis, però aquesta vegada amb les «Cartas del diablo a su sobrino». Presentaré els dos personatges, la relació que van mantenir, les influències comuns i el desacord bàsic que van mantenir sobre la manera d'escriure ficció. Després em centraré en les obres de cada un. Els dos autors són força diferents i cadascun té prou entitat com per haver pogut estar parlant una hora sobre ell, i més. Ajuntar-los com farem ara no deixa de tenir un punt de forçat.

Tolkien va néixer a Sudàfrica el 1892, quan era colònia anglesa. Als cinc anys es va posar malalt i la família va decidir tornar a Anglaterra, cosa que la mare amb els dos fills va realitzar, però no el pare, que es va quedar per acabar de tancar uns negocis i va morir inesperadament. La mare de Tolkien era de família protestant, però es va convertir al catolicisme, i això va marcar profundament la vida dels seus fills ja que, en morir deixant-los encara menors els va confiar a un sacerdot, un pare felipó de l'Oratori de Birmingham, fundat pel beat John Henry Newman. Aquest pare felipó no es va portar pròpiament els dos germans a viure amb ell, sinó que els va deixar a casa d'uns oncles, però sempre en va fer el seguiment, i cada any se'ls enduia de vacances. Tolkien quedarà molt unit a la fe catòlica, i al darrere d'això hi ha l'experiència molt forta de conversió de la mare i l'exemple d'aquest sacerdot que es va ocupar d'ell.

És curiosa la història del seu festeig i casament. Va conèixer la seva dona, Edith Mary Bratt, quan tenia setze anys, i llavors la majoria d'edat era als 21. Com que ella era protestant, el felipó li va prohibir terminantment de veure's, escriure's o de tenir cap contacte. I així van passar cinc anys. Però el dia que en va fer vint-i-un l'anà a trobar. Ella era una mica més gran que ell, i ja estava compromesa amb un altre, però va decidir trencar el seu compromís, convertir-se al catolicisme i casar-se amb ell. Tolkien va ser professor a Oxford, especialista en Literatura Anglesa amb una dedicació especial al temps anterior a la invasió normanda del segle XI.

Lewis va néixer sis anys després que Tolkien, el 1898, a Irlanda. També se li va morir la mare de petit, i aquest fet li va marcar la vida. Va quedar amb el pare i un germà. La seva era una família anglicana, però sense massa vivència religiosa i, per tant, a l'adolescència es tornà agnòstic en un procés pràcticament natural. Es converteix al cristianisme quan és ja professor a Oxford de Literatura Medieval i del Renaixement. Coneixia el grec clàssic perfectament, la literatura grega antiga, Plató... Ell explica que llegia el grec clàssic com l'anglès, sense necessitat de traduir. En la seva conversió intervingué el propi Tolkien, una de les persones cristianes que ell troba a Oxford i l'impacten. Lewis dirà que Tolkien era el tipus de persona de qui sempre li havien dit que calia desconfiar, per catòlic i per filòleg.

Lewis es casa de gran amb Joy Davidman, una escriptora nord-americana divorciada que es va interessar pels seus llibres. Es casen quan ella comença a estar malalta, i serà un matrimoni curt, amb un enamorament intens però molt breu, perquè ella mor d'un càncer al cap de poc d'haver-se casat. Lewis mor pocs anys després, el 1963. El fill del matrimoni anterior d'ella serà, d'alguna manera, l'hereu de Lewis, perquè ell no havia tingut fills propis.

A les dècades dels anys 1930 i 1940, **Lewis i Tolkien** són l'ànima d'un grup que es diu «The Inklings». Es tracta d'un grup de literats i de professors de la Universitat que es troben normalment dues vegades a

la setmana, alternant les estances de Lewis i un pub d'Oxford. En el grup hi havia també un altre escriptor, Charles Williams. Lewis i Tolkien van ser l'ànima dels «Inklings», els qui van ser-hi sempre entre altres que van anar i venint. L'activitat del grup consistia en compartir lectures tant de literatura anglesa com de les coses que els membres anaven escrivint. A Tolkien li van preguntar si Lewis havia influït en la seva obra, i ell va respondre: «No, però ha estat un dels que m'ha encoratjat més», perquè compartien els escrits i Lewis l'animava a publicar-los.

Algunes influències compartides

Entre les influències compartides de Tolkien i Lewis podríem esmentar en primer lloc la fe cristiana, catòlica en un i anglicana en l'altre. Tot i així, Lewis té una aspiració, d'alguna manera, a tenir una fe que sigui aplicable a totes les branques cristianes, que no sigui exclusivament anglicana.

També compartien l'interès o la fascinació pel món de la mitologia i l'èpica germàniques. Tolkien dedicarà un estudi al poema «Beowulf», un escrit èpic dels segle vuitè, escrit en anglès antic, però ambientat a Dinamarca i emparentat molt directament amb el món mitològic germànic. Lewis, per la seva banda, va passar d'adolescent i jove una època de profunda fascinació per la mitologia del nord d'Europa, les «eddes» i les «sagues» islandeses, que són el substrat també d'òperes de Wagner com la tetralogia de «L'anell del Nibelung». És un món de dracs, de nans, de gegants, d'elfs... Tots aquests personatges vénen d'aquest món mitològic germànic. La narració de la mitologia germànica és molt potent, té molta força. El símbol de l'anell connecta «L'anell del Nibelung» de Wagner amb «El senyor dels anells» de Tolkien a través de la figura de l'anell on es concentra tot el poder i pel qual cal renunciar a l'amor. També l'espasa trencada que es torna a forjar connecta les dues obres.

Els dos autors coneixen bé la mitologia i el pensament grec. Lewis el coneixia més en profunditat i s'hi sentia més vinculat, però també Tolkien refà, en el fons, el mite de l'Atlàntida quan elabora la seva narració, central en el «Silmarillion» de l'illa de Númenor, una civilització esplendorosa que acaba enfonsant-se en el mar pel seu orgull.

També els és comú el coneixement de la narrativa medieval cavalleresca. Lewis, en els llibres juvenils de «Les Cròniques de Nàrnia» es mou molt en aquest ambient on l'honor és un dels valors més importants i inclou acceptar l'aventura quan es presenta sense por. I el final de «El senyor dels anells» de Tolkien adquireix tons artúrics quan Frodo, el portador de l'anell, no mor sinó que s'embarca cap a les terres benaurades de l'oest, igual que el rei Artur, a qui un vaixell s'emporta cap a un lloc on reposa fins que Anglaterra el torni a necessitar.

Més enllà de les conviccions i els gustos literaris, una altra experiència compartida és la de la Primera Guerra Mundial. Tots dos van lluitar-hi. Els dos són supervivents d'una generació que, en bona part, va ser exterminada en les trinxeres de França. Lewis ho explica a la seva autobiografia. Tots dos van tenir la sort de ser ferits i haver de tornar a Anglaterra. Això vol dir que la idea de la guerra, i una certa reflexió sobre la guerra, està sempre al darrere de tots dos. Tots dos viuran també, tot i que ja no des del front, la Segona Guerra Mundial.

Al·legoria o aplicabilitat: el punt de desacord

Entre Tolkien i Lewis hi havia una discussió. Lewis era un entusiasta dels llibres de Tolkien, però Tolkien no ho era dels llibres del Lewis, especialment els de fantasia com «Les Cròniques de Nàrnia». Hi ha una diferència de plantejament. L'objectiu de Lewis sempre és exposar i defensar la fe cristiana. En això s'assembla al nostre Ramon Llull, que podia escriure filosofia, teologia, una novel·la, una poesia, fantasia... qualsevol cosa, mentre li servís al seu objectiu de convèncer de la fe. També Lewis pot fer una novel·la, pot escriure fantasia, pot escriure coses de nivell filosòfic, però l'objectiu (deixant de banda les obres més acadèmiques), sempre és exposar la fe cristiana i defensar-la. Per això utilitza el que Tolkien qualifica d'al·legoria. Per exemple, a «Les Cròniques de Nàrnia», el lleó Àslan és molt descaradament imatge de Jesús, fa tot el recorregut de Jesús des de Nadal fins al Calvari i la Pasqua.

Tolkien en això és molt diferent. Ell crea una narració pel plaer de crear-la. Quan li preguntin si «El Senyor dels anells» és un llibre catòlic, ell dirà que sí perquè ell ho és, i el llibre porta la seva empremta. Però la seva idea no és parlar de la fe, ni menys encara transmetre-la. Hi ha un rerefons cristià, mai explícit, perquè és el seu context vital, però ell crea una narració pel plaer de crear-la, fins i tot sense pensar en publicar-la, al principi. Escrivia per a ell, per als seus fills i per als seus amics. I seran aquests amics, Lewis entre ells, els qui el van empenyent a publicar el que ha escrit. Ell crea un món i, fins i tot, inventa llengües. Tolkien gaudeix d'aquest món que crea i segurament això és el que li dona l'encant, que hagi estat creat pel sol gust de fer-ho. Tolkien no nega la possibilitat d'allò que ell anomena «aplicabilitat». Algú, per exemple, li deia que «El senyor dels anells» era una representació figurada de la Segona Guerra Mundial. Efectivament, en la novel·la l'oest és el món lliure amenaçat per un est de caire totalitari. Tolkien responia que no negava que el que estava vivint el seu país en la guerra hagués pogut influir en el llibre, però en tot cas no era aquesta la intenció. La literatura pot tenir aplicacions, fins i tot múltiples, però no està escrita pensant en aquestes aplicacions.

Aquesta va ser una mica la dissensió entre ells dos, i això fa que a Lewis li agradi el que fa Tolkien i l'anima a publicar-ho, però a Tolkien no li acaba d'agradar el que escriu Lewis, especialment «Les Cròniques de Nàrnia». Tolkien té dubtes que això funcioni, perquè la idea de Lewis és que a un jove, llegint els seus llibres, li agradi el lleó Aslan, un dia descobreixi que en realitat s'està parlant de Jesús, i per aquí pugui arribar a la fe. Funciona això? Tolkien creia que no, que més valia parlar explícitament de Jesús quan corresponia i a l'hora de fer literatura, fer-la simplement per gust. També és veritat que «Les Cròniques de Nàrnia», com a literatura juvenil, tenen consistència pròpia, fins i tot si prescindim de l'al·legoria que constantment tenen al darrere.

Breu presentació de les obres de C.S. Lewis

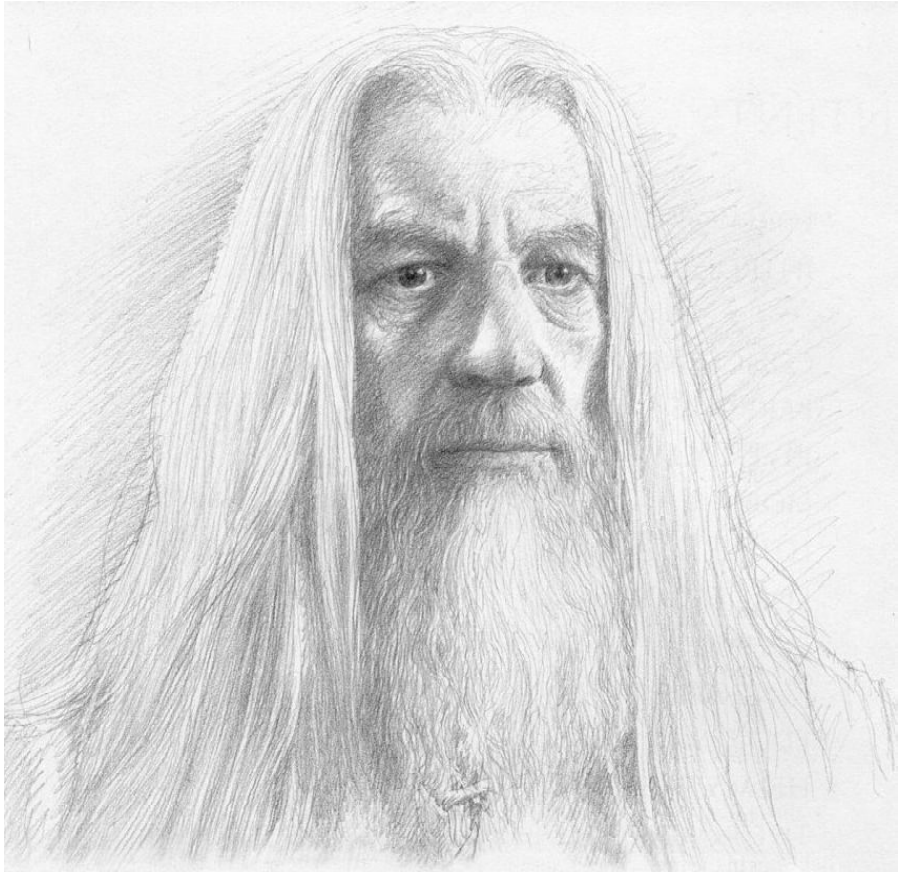
Intentarem fer ara una presentació general de les obres de Lewis. Deixem de banda les seves obres acadèmiques, fruit de les classes a Oxford, com «La Imatge Descartada» o «L'Al·legoria de l'Amor». Jo distingiria entre les obres directament apològiques («L'abolició de l'home», «Mer Cristianisme», «Miracles», «Els quatre amors», «El problema del dolor», «El pes de la glòria»), les autobiogràfiques («Sorprès per l'alegria» i «Un dol observat»), les fantasies moralitzants («Cartas del diablo a su sobrino», i «El gran divorci»), les novel·les per a adults («Mentre no tinguem rostre» i la «Trilogia de Ransom», formada per tres novel·les: «Fora del planeta silenciós», «Perelandra» i «L'horrible fortalesa») i les novel·les juvenils (els set llibres de «Les Cròniques de Nàrnia»).

M'entretinc ara amb alguns d'aquests títols. Entre les obres més directament apològiques, mereix una especial menció «Mer Cristianisme», una exposició de la fe cristiana molt original, molt clara i amb voluntat d'evitar els punts de desacord entre les diferents confessions. Fins i tot en un tema tan difícil com el de la Santíssima Trinitat, hi entra d'una manera clara, transparent, que ajuda a entendre-ho o a imaginar-ho. Cal advertir, però, que en tocar temes de moral, i especialment el de la relació entre l'home i la dona, a vegades té punts difícilment acceptables per a la nostra mentalitat d'avui, amb alguns punts potser una mica caducada, sobretot quan parla de la relació entre l'home i la dona, ja que defensa una submissió de la dona a l'home. I entren temes com la Santíssima Trinitat d'una manera clara, lúcida i que ajuda a entendre-ho o imaginar-s'ho. «L'abolició de l'home» és possiblement el llibre de caràcter més filosòfic, una defensa molt ben argumentada de l'objectivitat de la moral i de la bellesa, i un advertiment de les conseqüències d'un món dominat per la mentalitat tecnològica, amb la set de poder que en realitat sovint la domina.

Pel que fa a la «Trilogia de Ransom», no crec que sigui el més brillant de Lewis. En l'època en què la sèrie radiofònica d'Orson Welles «La guerra dels mons» posava de moda la imatge d'uns extraterrestres

excepcionalment intel·ligents i més excepcionalment encara dolents que venien a envair-nos, imatge que ha quedat ja per a totes les novel·les i pel·lícules posteriors, Lewis ens voldrà recordar que, de fet, els qui estem marcats pel pecat original i per la set de poder en realitat som nosaltres, els humans terrícoles, i que, per tant, som nosaltres els qui seríem capaços d'anar a un altre planeta, matar-los tots i quedar-nos-hi. Som els homes els qui seríem capaços de fer això, no els extraterrestres. A la primera novel·la de la trilogia, «Fora del planeta silenciós», hi ha un científic que s'emporta a Mart segrestat el protagonista, anomenat Ransom, perquè es pensa que els marcians, que ell ja ha conegut en un viatge anterior, volen un sacrifici humà. Però en realitat ells no tenen pecat original i són molt bona gent. Tota l'estona es juga amb el contrast entre l'home que està malpensant i esperant el pitjor, i la bondat desconcertant dels marcians. Després, en el segon volum, «Perelandra», Ransom viatja a Venus i allà es troba els Adam i Eva del planeta just en el moment de la temptació, i ha d'impedir que caiguin en el pecat original. En l'últim, «L'Horrible Fortalesa», cal impedir que un grup de científics assedegats de poder i amb tractes secrets amb el diable dominin el món. El final del llibre és una mica bigarrat, amb l'aparició dels déus de la mitologia grega i del màgic Merlí, però no és un mal llibre: hi ha diàlegs molt interessants i un argument ben travat, on vas veient com un home normal es va introduint en un món molt obscur per les ganes de pujar en l'escala social.

«Mientras no tengamos rostro» és una novel·la que refà el mite grec d'Eros i Psique. Ell en fa una reelaboració molt ben feta, situant l'acció en un lloc perdut d'Àsia Central en l'època dels grecs. La narradora és una de les germanes de Psique. El preceptor grec és la veu moderna, escèptica, agnòstica, no creient. El sacerdot del temple presenta allò sagrat com quelcom que fa por. I Psique representa en el fons l'experiència mística, la de qui es troba amb Déu sense poder-lo veure i ho viu en positiu, com una experiència d'amor. Les diferents coses estan presentades, altra vegada, amb molta finor.

Per a mi, els millors llibres de Lewis són els que qualifico de fantasia moralitzant. Les «Cartas del diablo a su sobrino» (traduïdes al català pel P. Miquel Estradé, de Montserrat, com «L'estratègia del dimoni»), narra com un dimoni experimentat dóna consells per carta a un dimoni jove que està començant a temptar. Lewis ho aprofita per desplegar les seves impressionants capacitats d'anàlisi i lucidesa psicològica. Coneix l'ésser humà a fons. La gràcia del llibre en part està en el doble llenguatge. Com que el qui parla és un dimoni, el que a ell li sembla bo en realitat és dolent i viceversa. El llibre té molt de sentit de l'humor, però a la vegada desplega els temes humans amb molta finor.

«El Gran Divorci» és més difícil de resumir. Té una inspiració clara en «La Divina Comèdia» de Dante, ja que descriu un viatge de l'infern cap al cel. Però les imatges que utilitza són modernes i els diàlegs entre els personatges infernals i els celestials, que intenten convèncer-los perquè es passin de banda, et posen davant de les opcions humanes també analitzades amb molta cura. Per a mi aquests dos llibres són els millors de Lewis.

Pel que fa als dos llibres autobiogràfics, a «Sorprès per l'Alegria» explica la seva infantesa i joventut fins a la conversió, i a «Un dol observat», mira de digerir la mort de la seva dona analitzant els seus sentiments. Aquest és un llibre petit però molt intens, molt viu, on palpes la seva experiència. D'aquest llibre en van fer una pel·lícula, «Tierras de penumbra», bona, però no fidel al personatge, ja que l'acaba presentant gairebé agnòstic després de la mort de la dona, mentre que en realitat en el llibre no se separa de la fe.

De Lewis també s'han portat al cinema els tres primers volums de les «Cròniques de Nàrnia». És cinema juvenil, igual que els llibres. Crec que la primera i la tercera estan força bé. La segona em sembla espessa, avorrida i poc fidel al llibre.

Breu presentació de les obres de J.R.R. Tolkien

Tolkien no té tanta varietat d'estils. Ell s'inventa un món, amb les seves llengües i la seva història. El primer llibre que va publicar és «El Hobbit», però de fet aquest llibre és com un pròleg de la trilogia «El Senyor dels anells». «El Hobbit» és ben bé literatura juvenil. «El Senyor dels anells» ja no. Els personatges hi tenen caràcters molt ben definits, hi ha diàlegs que tenen bastanta riquesa i hi ha una trama de fons molt ben ordida. En català tenim una traducció de Francesc Parcerisas que dóna gust de llegir, tan bona o més que l'original. «El Senyor dels anells» sol publicar-se en tres llibres, cadascun d'ells amb dues parts. Un llibre pòstum de

Tolkien, publicat pel seu fill Christopher, és «El silmarilion», on es troba explícita tota la història del món que Tolkien ha inventat, des de la creació fins al temps de la destrucció de l'anell únic. Aquest és ja un llibre per a aficionats empedreïts de Tolkien. És molt més dens que els altres dos. Però fa explícit el rerefons d'història que en «El Senyor dels anells» i «El hòbbit» es coneix sols per referències.

De fet, «El Senyor dels anells» explica tan sols uns fets d'aquesta llarga història, l'aventura que porta a la destrucció de l'anell únic al final de la Tercera Edat del món. En aquest anell, Sàuron, el senyor fosc, havia concentrat la capacitat de dominar tots els poders del món. Però li havia estat arrabassat. Perdut al riu, l'anell va ser trobat per Smeagol, criatura que va quedar posseïda pel seu poder i es va convertir en Gòl·lum, un ésser deforme vivint en el fons d'una cova. A «El Hòbbit», l'anell, en el marc d'una aventura, li és pres a Gòl·lum per Bilbo Saquet, un hòbbit (una mena de nan amb peus peluts) de La Comarca. A «El senyor dels anells» serà el nebot d'en Bilbo, en Frodo Saquet, el qui haurà de portar l'anell a la seva destrucció al lloc on havia estat forjat, el Mont del Fat, al costat d'on el senyor fosc està fent ressorgir el seu poder mirant de recuperar-lo. El senyor fosc no s'adonà d'aquest pla fins que serà massa tard, ja que la seva ment perversa no pot concebre que es vulgui destruir l'anell i renunciar al seu poder. Els bons es dedicaran a desafiar-lo perquè cregui que tenen l'anell i el volen fer servir. Però mentrestant, el més petit de tots, en Frodo, va acostant secretament l'anell a la seva destrucció. Al voltant d'això es construeix una trama enorme, amb diverses trames paral·leles que van passant al mateix temps. Està molt ben construït. Sap on deixar-te en suspens i passar llavors a l'altra història per després tornar-te a enganxar una altra vegada. Tolkien va trigar com vint anys a escriure aquest llibre.

Personalment no recomano l'adaptació cinematogràfica de «El Hòbbit». S'ha volgut estirar el fil de l'èxit de les tres pel·lícules de «El senyor dels anells», però amb un llibre, «El Hòbbit», que no dona per tant. Això els ha obligat a inventar moltes coses, i més aviat amb poca gràcia.

L'adaptació de «El Senyor dels anells» sí que em sembla una bona pel·lícula, amb un guió molt ben elaborat sobre el llibre original. Ara bé, la pel·lícula necessita molta acció, mentre que al llibre tenen molt d'espai les descripcions. El llibre té sempre una certa solemnitat de fons, que és el que li dona el to èpic i mitològic, que a la pel·lícula es perd bastant. Una escena de la pel·lícula que a mi em posa molt nerviós és la de la reunió d'un consell de tots els pobles lliures del món a Rivendell, sota la presidència d'Élron el mig-elf. En el llibre, un cop tots han entès que no poden fer servir l'anell i que s'ha de destruir,

queden en silenci i es submergeixen en els seus pensaments, fins que de cop i volta en Frodo s'ofereix per la missió. L'Élrond, des de la seva saviesa patriarcal, confirma que en Frodo pren la decisió apropiada. A la pel·lícula tots volen portar l'anell, acaben discutint, en Frodo ha de cridar per fer-se sentir i el senyor Élrond se'l mira amb sorpresa i un punt de menyspreu. Hi ha coses canviades, per a mi massa canviades, fins i tot, però també entenc que una pel·lícula demana més acció.

Alguns aspectes comuns

L'ideal d'un món no ideal. En «El Senyor dels anells» surten els indrets meravellosos dels elfs, d'una bellesa indescriptible. Però no és aquest el món ideal de Tolkien. El seu món ideal és la Comarca, on estan els

hobbits, i la Comarca (The Shire) és una evocació clara del món rural anglès. Chesterton contraposava la petita Anglaterra, que estimava, i el gran imperi britànic, pel qual tenia poques simpaties. Tolkien respira quelcom de semblant. En el món ideal de Tolkien, la Comarca, els habitants no aspiren a ser més del que són, pagesos, camperols, que van al pub a prendre una cervesa, tenen llar de foc, i un dia es moren. És un món molt conscient dels propis límits, però que els accepta amb bonhomia i bon veïnatge. Una trama dins de «El Senyor dels anells» és el retorn del rei. Fa moltes generacions que no hi ha rei, i el seu hereu està amagat. Però en el context de les aventures per la destrucció de l'anell es torna a revelar. És un moment important, un cert restabliment de l'ordre del món. Però aquest rei és necessari bàsicament com a símbol. Algú ha dit que l'ideal de Tolkien és un anarquisme monàrquic. A la Comarca no necessiten ningú que els mani. El rei és un símbol, que fonamenta un ordre, però no cal que faci gran cosa, ja que en aquest ordre tots troben la seva benaurança humil.

El món ideal de Lewis té punts de contacte importants amb el de Tolkien. Ell s'imagina Venus, amb un mar enorme i unes ones enormes i unes illes que suren, que no estan agafades al fons, i per tant, seguint el ritme de les ones, tan aviat són valls com muntanyes i es fa difícil mantenir-se dret. Allà hi ha l'Adam i l'Eva de Venus, que tenen un contacte amb la naturalesa molt espontani, ja que no han passat pel pecat original, i no tenen projectes de grandesa, que és el que el dimoni intentarà comunicar-los. També és així la imatge del faune que va pel mig del bosc nevat amb un paraigües a les Cròniques de Nàrnia. A Nàrnia hi ha animals que parlen, però que viuen en una mena d'innocència molt gran, i també amb una acceptació molt gran dels límits de la vida. I també estan esperant uns reis que seran els nens que arribaran, però aquests reis, evidentment, també seran uns figurants com els reis del Tolkien. Són uns reis que estan allà, tenen l'honor, són el símbol, els respecten, en un moment donat participen en l'alliberament del país, però tampoc no han de fer gran cosa més, perquè és un món innocent i sense pretensions. Tant per a Tolkien com per a Lewis, el món ideal és ideal precisament perquè no és ideal, perquè no és una creació que excedeix allò humà, sinó al revés, la bondat trobada en els límits d'allò humà.

Els perills de l'era de la tècnica. Lewis escriu «L'abolició de l'home», un llibre filosòfic que jo recomano molt de llegir, encara que és bastant dens. Allà, entre altres coses, com a bon coneixedor del món medieval i renaixentista, explora els orígens de la ciència moderna, que van coincidir amb una forta eclosió dels fenòmens de bruixeria. De fet, en l'Alta Edat Mitjana la bruixeria es considerava una superstició. No hi ha crema de bruixes en aquella època. La bruixeria pren embranzida als segles XIV i XV, al mateix temps que la ciència. Per a Lewis, bruixeria i ciència són dues germanes bessones que neixen en un moment en què la humanitat està fatalment assedegada de poder. La ciència va arrelar més que la bruixeria per la seva efectivitat molt més evident i demostrable. La ciència moderna, per a Lewis, és una cosa bona, però que va néixer en un moment poc propici en un barri poc recomanable. Havent nascut marcada per la set de poder de l'home del Renaixement, fàcilment hi rellisca. Lewis, amb molta agudesia, observa que el poder de l'home sobre la naturalesa és en realitat i sempre poder d'uns homes sobre altres, ja que l'home en abstracte no existeix. Adverteix d'una manera forta, en un moment en què encara no es parlava de genètica com ara, que si retoquem la naturalesa humana, en comptes de fer homes més perfectes farem homes més sotmesos a una manipulació que fins i tot els marcarà des de l'origen. La novel·la «L'horrible fortalesa», de la «Trilogia de Ransom», és una meditació sobre aquest fet.

Per això en les novel·les de Lewis els científics i els màgics solen ser els dolents. A «Les Cròniques de Nàrnia» trobem l'oncle Andrew, un personatge que ha creat uns anells també, per anar a un altre món, però no hi va ell, sinó que enganya una nena i l'envia cap allà, i llavors envia el seu nebot a buscar-la. Ell és la imatge del científic-màgic dispost a manipular els altres, teòricament en nom del coneixement, però en realitat per assegurar el seu èxit i el seu poder. Tant l'oncle Andrew de les Cròniques de Nàrnia com el científic Weston de la Trilogia de Ransom són persones interessades en l'esdevenir de la humanitat, però mai en l'ésser humà concret que tenen al davant, que pot ser sacrificat en ares del progrés de la ciència (i de l'èxit del científic).

A les «Cartas del diablo a su sobrino», Lewis dirà que l'infern no són els camps de concentració. El mal de debò no estava allà, sinó en uns despatxos molt asèptics, molt blancs, molt ben cuidats... on tot això es va idear. Allà hi havia el mal de debò, on treballaven tota una sèrie de gent que es tractaven amb molta cortesia els uns als altres (però segurament rivalitzant entre ells). I el seu infern, no el dels condemnats sinó el dels dimonis, és un món de secretaris, sots-secretaris i informes que puguen i que baixen, un món terriblement tècnic i burocràtic.

Tolkien ens presentarà el personatge de Sàruman, el més important dels mags, a qui se li corromp el cor i es posa al servei del senyor fosc. Aquest canvi ve marcat per la transformació de l'entorn de l'antiga torre on habita, que era un jardí, en una immensa fàbrica on s'estan fabricant armes i s'està generant un exèrcit per unir-se al senyor fosc, en principi, i rivalitzar amb ell més endavant. A la pel·lícula, amb molt d'encert, acompanyen aquesta escena amb una música que sembla el martelleig d'una màquina. La fàbrica és l'anti-ideal, la vida deshumanitzada. Per contra, el màgic Gàndalf, amic del món rural dels hòbbits de la Comarca i dels habitants misteriosos dels boscos, es conservarà bo i no podrà ser seduït pel poder del senyor fosc i el seu anell.

Saviesa i fe. Torno a fer referència a «L'abolició de l'home». En aquest llibre, Lewis diu que la saviesa antiga consistia en que l'home s'adaptés de la realitat, i la tècnica moderna consisteix en que la realitat s'adapti a l'home. A poc a poc, aquest canvi de mentalitat s'ha anat aplicant a tota mena de veritat, també a la veritat moral («L'abolició de l'home» és, en bona part, una defensa de l'objectivitat de la moral). Tant Tolkien com Lewis en aquest punt tendeixen a valorar la saviesa antiga, a considerar que mai no serà prescindible. Ara bé, aquesta adaptació a la realitat que totes les cultures han mostrat com a saviesa, ¿inclou també la realitat de la fe? Jo penso que tant Lewis com Tolkien estarien d'acord en incloure la fe entre aquestes realitats a què ens hem d'adaptar.

Algú ha dit que «El Senyor dels anells» no és un llibre cristià perquè no hi surt Déu. I és veritat, Déu no hi apareix de manera explícita. Només al principi del «Silmarilion» apareix Déu, creant el món i guiant-

ne la història. Però en «El Senyor dels anells» és constant la referència a una providència que actua per camins sorprenents, que permet d'arribar a situacions pràcticament desesperades, però que al final es surt amb la seva. I són els savis, com el mestre Élrond o el mag Gàndalf, els encarregats de referir-se a aquesta providència, a aquest poder misteriós que mou la història, en els moments de necessitat. Aquests personatges veuen la realitat amb una mirada profunda. No intenten apoderar-se de l'anell i utilitzar-ne el poder, perquè saben que els corrompria. Renuncien a combatre el senyor fosc amb les seves pròpies armes i envien l'anell cap al foc del Mont del Fat en les mans petites i febles d'en Frodo enmig d'uns perills enormes, sabent que la missió té poques probabilitats d'èxit, però amb aquesta convicció de fons que, si s'han trobat en aquest moment en aquestes circumstàncies, és perquè algú ha pensat que ells són els qui les han de resoldre. Aquesta fe en una providència que no resol les coses per art de màgia, que no estalvia de prendre decisions i córrer perills, però que malgrat tot és motiu suficient per confiar, recorre tota la novel·la de dalt a baix.

Pel que fa a Lewis, a «El Príncep Caspian», un dels volums de «Les cròniques de Nàrnia», ens presenta una escena en què els protagonistes estan perduts en el bosc, i una noia veu n'Àslan, el lleó que és imatge de Crist, i comprèn que l'han de seguir. Però els altres no el veuen. Al final fan una votació i decideixen no anar per allà perquè els sembla descabellat. Se'n van per un altre cantó, és un fracàs, i tornen al punt de partença. Aleshores ella torna a veure el lleó i aquest li parla i li diu que hauria d'haver-lo seguit ni que fos sense ells, perquè ella sí que l'havia vist. La noia llavors diu a la resta que ella anirà per aquell camí, tant si la segueixen com si no. Remugant per l'aparent xantatge que això representa, la segueixen i troben un camí que no era visible des del lloc on estaven. I, a mida que van seguint el lleó a través de la noia que el veu, també es va fent visible per a tot el grup. Com a imatge de la vida de fe és genial. És així mateix, a mida que vas seguint Crist, Ell es va fent visible. A vegades el primer pas és un pas de fe en el testimoni que ho ha vist, però seguint el testimoni acabes veient i creient en Jesús. Acabes veient també aquesta realitat, i trobant la saviesa de seguir-lo.

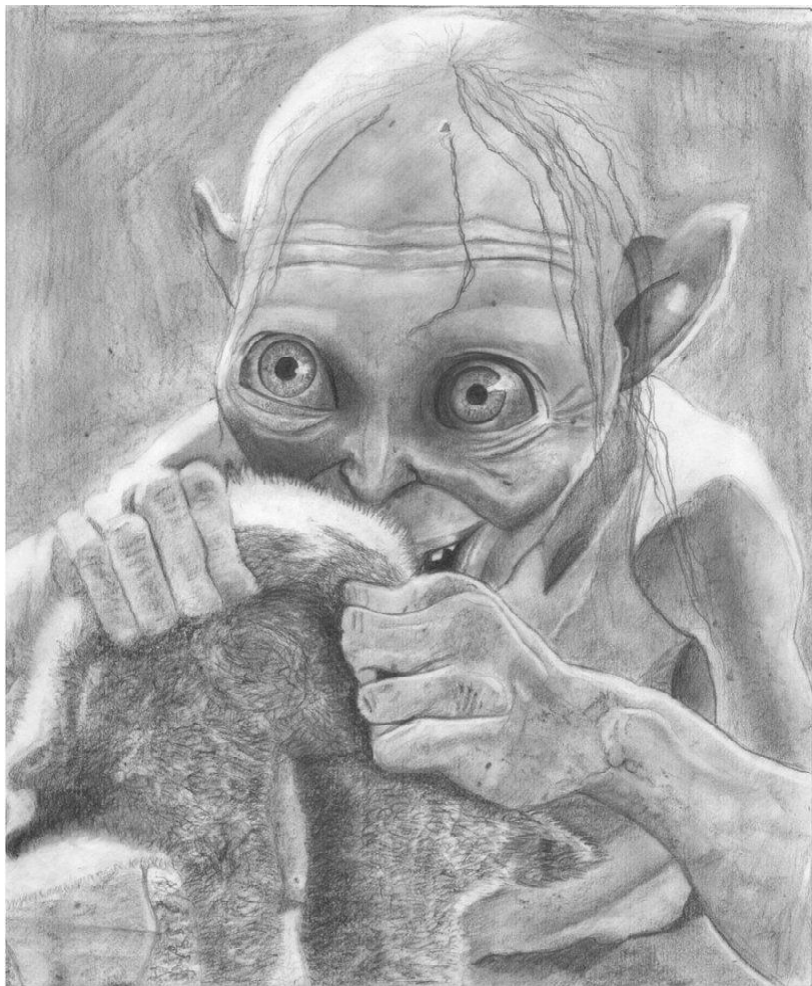
En un altre llibre de «Les cròniques de Nàrnia», «La cadira encantada», hi ha una bruixa dolenta que ha embruixat un príncep i el té en un castell subterrani. Els protagonistes són enviats per Àslan a rescatar el príncep, i aconsegueixen arribar-hi i trencar l'encanteri. Però aleshores la bruixa arriba i comença a interrogar-los mentre toca la mandolina. Ells li diuen que tornaran el príncep cap a la superfície, allà on es veu el sol. Ella els demana què és el sol, i acaba convencent-los que no existeix, que no és més que una projecció de les llums que hi ha al món subterrani on ella habita. I així va fent amb totes les coses que li expliquen del món de la superfície. La bruixa en el fons és l'ateisme modern. És Feuerbach, que deia que Déu és una projecció d'allò humà fins a l'infinit. Al final aconsegueix trencar l'encanteri quan diu: «Segurament vostè té raó i tot ho hem imaginat, però com que el món que hem imaginat deixa tan pobre aquest món seu d'aquí baix, jo seguiré vivint com si aquell món fos real i intentaré trobar-lo». Així Lewis intenta vacunar-nos del suposat sentit comú de l'agnosticisme modern, i adonar-nos que difícilment podríem haver imaginat el que la fe ens dóna i ens promet.

En Tolkien i Lewis, doncs, trobem una saviesa que consisteix en adaptar-se a la realitat, però no d'una manera passiva o submisa, sinó sense perdre de vista que també allò en què creiem és real, que també la nostra fe ens descriu la realitat, posant-nos un repte al davant al qual hem de respondre amb llibertat.

La mort com a remei. Ja sant Ambròs, al segle IV, té un sermó en què diu que «Déu no ens va donar la mort com a càstig sinó com a remei, perquè si haguéssim de viure indefinidament en un món marcat pel pecat seria horrible». Aquesta idea es troba tant en Tolkien com en Lewis. En el món de Tolkien, per exemple, hi ha els elfs, que tenen el do de la immortalitat, però han de viure en el dolor constant de veure com les seves creacions passen i es fan malbé. Intenten mantenir en els llocs on s'estan espais immaculats, plens de bellesa, espiritualment reconfortants. Però han d'estar lluitant sempre contra la inevitable caducitat de les coses d'aquest món, contra la degradació inexorable de les coses que creen i cuiden mentre ells són immortals. La vida dels elfs sempre té un punt de lamentació sense fi. En el «Silmarillion», hi ha un moment en què els homes envegen la immortalitat dels elfs, i aquests els responen que és un disbarat, que precisament la mort és un do que Déu ha fet als homes perquè puguin abandonar aquest món on tot caduca i passar a una altra realitat, mentre que ells hauran d'aguantar fins al final veient com les coses que fan, per boniques que siguin, tard o d'hora es fan malbé. També el viatge final del Frodo, quan s'embarca cap a l'oest al terme de les seves aventures, ens parla de ferides que no es poden guarir aquí, que només poden rebre en vaixell, quan ja ha tirat l'anell al foc, no és ben bé una mort, o sí, queda en l'aire... Se'l porten com a un lloc de guariment, com que una vida que s'ha entregat del tot té unes ferides que no es curen aquí, que ha d'anar a un altre lloc.

Pel que fa a Lewis, en el primer llibre de «La Trilogia de Ramson», quan va a Mart, es troba els extraterrestres bons, sense pecat original, i una descobreix que accepten la mort sense resistència. Diu que en aquell món d'ells, la mort arriba com el naixement en el nostre, amb la mateixa previsibilitat aproximada, i s'accepta amb plena confiança. I a «El Gran

Divorci» hi ha un diàleg entre un àngel i un personatge a qui es dóna l'oportunitat d'anar cap al cel, però abans ha de deixar que li matin un llangardaix que porta a l'espatlla i que representa la sensualitat. L'àngel li diu que el llangardaix no pot entrar al cel, i li demana permís per matar-lo. El personatge es va resistint... fins que al final permet que el matin, i representa també un gran dolor per a l'home, però un cop mort el llangardaix es converteix en un cavall, l'home reneix convertit en un gegant i se'n van directes cap al cel. ¿Què està dient Lewis amb això? Déu no ha creat res que sigui dolent, però marcats com estem pel pecat,

totes les nostres coses per retrobar el que són en realitat han de passar per una mort. Jesús parla de morir a si mateix. Totes les nostres coses, per retrobar-se elles mateixes en la seva puresa, en la seva veritat, han de passar per una mort. El llangardaix es pot convertir en un cavall, i l'home en un gegant, però primer han de morir.

Personatges crítics, que evoquen la figura de Jesús. Es troben tant en Lewis com en Tolkien. En Lewis, per efecte de l'al·legoria, acaba resultant molt evident. El lleó, a «Les Cròniques de Nàrnia», evoca Jesús. Un dels protagonistes traeix els altres i, per tant, pertany a la bruixa, imatge del dimoni, que l'ha de sacrificar. Però el lleó s'ofereix a ser sacrificat perquè el traïdor sigui alliberat. Les escenes van seguint les de la Passió de Jesús: l'angoixa de Getsemaní, la pujada sol fins al lloc del sacrifici i finalment el sacrifici del lleó en mans de la bruixa. Però el que la bruixa no sap és que amb aquest sacrifici el lleó ressuscita, i ve amb el poder de tornar a la vida tots els qui la bruixa havia convertit en pedra en el seu palau de gel i derrotar-la definitivament. No cal ser massa llest per adonar-se que hi ha una catequesi amagada de Jesús que ha mort per nosaltres, pecadors, que paga el nostre rescat amb la seva sang, que baixa als inferns i que ressuscita i venç el maligne. En altres obres de Lewis, els personatges seran cristians i parlaran de Jesús directament, tot i que en els dos primers volums de la «Trilogia de Ransom» se l'anomena amb un altre nom.

Tolkien no aspira a que es vegi Jesús en les seves obres. Ara bé, seguint allò que ell diu de l'aplicabilitat, em sembla que hi ha personatges que l'evoquen força directament. Un d'ells és en Gàndalf, que a les mines de Mòria, enfrontant-se al maligne Bàlrog, cau en un abisme i passa per la mort. Però torna, i deixa de ser Gàndalf el Gris per ser Gàndalf el Blanc, amb un nou poder i una nova realitat. Crec que la imatge de la mort i resurrecció de Jesús és nítida al darrere d'aquest episodi. Ara bé, jo penso que el personatge més críctic de «El Senyor dels anells» és en Frodo, que porta l'anell, prenent damunt seu tot el mal del món. En Frodo carrega el pecat del món fins a dalt de la muntanya per tirar-lo al foc. Al final, el seu company Sam se'l pujarà a

coll, fins i tot, perquè ja no pot més amb el pes del mal. Però quan arriba al final hi ha un punt de genialitat molt gran. En Frodo no serà capaç de tirar l'anell al foc. Arribat al punt àlgid de la seva aventura, a l'interior de les coves del Mont del Fat, quan ja està a punt de tirar l'anell, es fa enrere, se'l posa i diu: «És meu». A mi sempre em dóna la impressió que Tolkien va voler que el seu personatge s'assemblés a Jesús, però que aquesta semblança era quelcom massa gran com per portar-ho fins al final. A l'últim moment, en Frodo falla, i si no fos per l'envejós Gòl·lum que li pren l'anell i cau accidentalment al foc, hauria fracassat. Al final, l'anell cau al foc per gràcia, malgrat l'immens mèrit d'en Frodo que l'ha portat fins al Mont del Fat. En Frodo s'assembla molt a Jesús: puja a la muntanya amb l'anell com si pugés al calvari, i en Sam gairebé és el Cireneu. Però a l'últim moment en Frodo es fa enrere. En Frodo no acabarà de ser Jesús. I, per gràcia, l'anell cau al foc. Una gràcia que és possible també perquè en el seu moment han perdonat la vida a aquest personatge pèrfid, íntimament corromput, que és en Gòl·lum.

Invitació a la lectura

Molt més es podria dir, tant de Tolkien com de Lewis. No em resta sinó convidar-vos a llegir-los. El que no puc reflectir aquí és el gust que es troba en la seva lectura. «El Senyor dels anells» és un llibre d'una gran bellesa. Encara que us n'hagi explicat ara bona part de l'argument, el gust de llegir-lo ve també de la manera com està escrit. El mateix passa amb Lewis, un home dolçament, però agudament, irònic. Llegir aquests homes és entrar també en el seu estil, en l'exuberància de la seva imaginació, en la riquesa del seu llenguatge. Espero haver-vos convençut d'agafar algun dels seus llibres i començar.